

hrvatske književnosti, a posebice da 18. st. ne predstavlja prekid između tzv. starije i tzv. novije hrvatske književnosti, nego da upravo autori poput Tome Babića uspostavljaju taj kontinuitet. Objavljeni radovi u zbornicima pokazuju

da franjevačka književnost čini jedan od relevantnih segmenata naše književne i jezične povijesti.

Ines Srdoč-Konestra

PRILOG HRVATSKOJ KULTURNOJ POVIJESTI

Franjo Emanuel Hoška, FRANJEVCI I POSLANJE CRKVE U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ

Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2001.
(*Analecta Croatica christiana, sv. 34*)

Na početku 21. stoljeća objavljena je knjiga *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* autora doc. dr. sc. Franje Emanuela Hoška, profesora crkvene povijesti i autora više knjiga crkveno-povijesnoga sadržaja. Između njih svakako valja izdvojiti izvrstan pregled hrvatskih katekizama - *Negdašnji hrvatski katekizmi* (Zagreb 1985.) te sustavnu analizu djela Marijana Jaića - *Marijan Jaić - obnovitelj među preporoditeljima* (Zagreb 1996.). Riječkoj su, pak, čitateljskoj publici zasigurno najpoznatiji oni naslovi vezani uz trsatski samostan (npr. *Na vrhu trsatskih stuba*, Rijeka 1992.) i marioljublje naših starih, da parafraziramo naslov jedne Hoškove knjige (*Marioljublje naših starih*, Rijeka 1992.).

Iza ove nove Hoškove knjige osim autora stoje i dva uvažena recenzenta: *red. prof. dr. sc. Josip Balaban* i *doc. dr.*

sc. Milan Šimunović, a dovoljno je pogledati prve stranice da se vidi da njima valja priključiti i *fra Bonaventuru Dudu*, koji potpisuje *Riječ dobrohotnome čitatelju*, predgovor naslovljen u dobroj maniri naših starijih autora. Iza knjige stoji i uvaženi izdavač *Kršćanska sadašnjost* iz Zagreba, u čijoj je ediciji *Analecta Croatica christiana* ona 34. svezak. Hoškova knjiga *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* nasljeđuje godinu ranije objavljenu autorovu knjigu *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (Zagreb 2000.), pa je nužno promatrati ih kao cjelinu, ne samo za razumijevanje franjevačkoga poslanja u kontinentalnoj Hrvatskoj, nego i šire.

Iz naslova knjige *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* proizlazi bi, naime, da je riječ o franjevcima i njihovu pastoralnome

djelovanju u samo jednome dijelu Hrvatske - onom kontinentalnom. Kako su takva tematska ograničenja uvijek dobra kao polazište, ali stvarno neprovediva, tako je i ova knjiga zapravo pokrila šire područje, i time što ne govori samo o franjevcima i samo o njihovu pastoralnom djelovanju, nego uopće o Crkvi, tako i time što se s kontinentalnoga dijela nužno povremeno spušta i u priobalje. Ovo drugo je povremeno, ne često, jer je autor disciplinirani znanstvenik koji se brzo vraća u zacrtane tematske okvire.

Knjiga ima uvodno poglavlje, zatim sedam središnjih poglavlja i zaključno poglavlje. Uvodno je poglavlje moralo na sebe preuzeti, pored svoje primarne namjene - uvoda u knjigu - i pregled djelatnosti franjevacu do vremena obuhvaćenoga knjigom. S druge, pak, strane zaključno poglavlje zaista donosi zaključne misli i sažeti pregled tematskoga opsega Hoškove knjige.

U knjizi je sakupljeno ukupno 27 zaokruženih priloga, obogaćenih brojnim bilješkama prvenstveno o arhivskoj građi te iscrpnom literaturom. Kazalo imena na kraju knjige uvelike pomaže u traženju.

Prilozi su većim dijelom ranije objavljeni autorovi radovi - članci, rasprave, studije, a poredani su tematsko-kronološki, pa u čitanju i ne osjećamo da su nastali u različito vrijeme kroz protekla tri desetljeća i u različitim prigodama. Jednom riječju - to je zbornik radova koji je autor sebi svojstvenom akribijom i nadorganiziranjem uspješno preuredio u monografiju.

Tako možemo pratiti sustavan opis djelatnost franjevacu od samih početaka njihove prisutnosti u Crkvi među Hrvatima do danas. Tematski je obuhvaćeno, u prvome redu, njihovo pastoralno djelovanje, ali kako se ono ne može promatrati izolirano od općih povijesnih datosti na našem području, tako u pozadini čitamo i povijest Hrvatske, s naglaskom na trima stoljećima - 17., 18. i 19. Stoga je pred nama i povijesna čitanka u kojoj vidimo međuzavisnosti hrvatske povijesti i turske prisutnosti, što kao vladara na promatranu području što kao vladara u susjednim krajevima, zatim utjecaje i posebnosti naših realizacija poznatih europskih (i svjetskih) događaja, sporazuma i dokumenata, prvenstveno trajanje katoličke obnove u duhu Tridentskog sabora ili nove realnosti nastale novim državnim uredbama u duhu jozefinizma.

Osim ovoga, zahvaćen je i segment unutrašnjega ustrojstva i preustrojstva franjevačke provincije (Provincija sv. Ladislava; Provincija sv. Ivana Kapistranskog, Provincija sv. Križa, Bosansko-hrvatska provincija, Bosna Srebrna...).

Kao lingvist, a za prikaz u *Fluminensiji*, koja je časopis za filološka istraživanja, uvodno poglavlje i prva tri poglavlja knjige (*Prisutni i pod turskom vladavinom; U službi katoličke obnove; Raspjeti između Crkve i države*), zatim sedmo (*Poticaji i slutnje*) i zaključno poglavlje (*Franjevačko apostolsko djelovanje u kontinentalnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti*) čitam samo kao obični, zainteresirani čitatelji, dok bi

povjesničari i teolozi zasigurno imali upravo na njima naglasak svojega prikaza. Ali o trima temama kojima se autor bavi mogu kao povjesničar hrvatskoga jezika reći i nešto više. To su književna djelatnost franjevacu u doba obnovnoga katoličanstva ili katoličkoga prosvjetiteljstva (iz četvrtoga poglavlja - *Tragovi obnovnoga katoličanstva*), zatim djelo Marijana Jaića u 19. st. (iz petoga poglavlja - *U osvitu našega vremena*) te o molitveniku *Raj duše* (iz šestoga poglavlja - *Pobožnost i štovanje Majke Božje i svetaca*).

Počinem s kraja, jer u pretposljednem odlomku autor govori o kronološki najstarijem tekstu između ovih o kojima bih željela nešto reći. Prilog je naslovljen *Marijini naslovi u molitveniku Raj duše Nikole Dešića*.

Naslov je molitvenika *Hortulus animae*, iza kojega u zagradi hrvatski piše: "što je reći *Raj duše*". To je molitvenik koji sadrži mnoge elemente brevijara, ali nije pravi brevijar zato "što se iz mnogih tekstova razabire da se radi o molitvama koje su bile pisane za žene" (zapisi kao npr. "meni grišnici"), čak ponegdje konkretno za Katarinu Zrinsku, suprugu Nikole Zrinskoga ("*nedostojnu službenicu tvoju Kat.*"). Izvornik je molitvenika latinski, a prevoditelj je bio Nikola Dešić, ispovjednik Katarine Zrinske. Nakon što je iz raznih latinskih izvora složio molitvenik i preveo ga na hrvatski, Dešić je predao knjižicu Perkačinovoj oficini u Padovi, gdje je Katarininim troškom i potporom tiskana davne 1560. godine.

Molitvenik je doživio pretisak 1995. godine (u izdanju Franjevačkoga

samostana Trsat, Grada Rijeke i Naklade Benja, s dodatkom: *Raj duše s motrišta našega vremena*) u kojemu je iza filološke studije akademika Josipa Vončine i Milana Mogušaa uslijedio predgovor našega autora, vrsnoga poznavatelja hrvatske molitveničke literature i mariologa Franje Emanuela Hoška naslovljen *Dešićev Raj duše: prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije*. Autor u tom svom tekstu upozorava na važnost *Raja duše* u razvoju hrvatske teološke literature. "Raj duše je, naime, tiskan prije završetka Tridentskoga koncila (1545-1563) kojim započinje katolička obnova, on po vremenu svoga pojavljivanja stoji na razmeđu kasnosrednjovjekovne i rane poslijetridentske crkvene literature na narodnome jeziku u nas, tj. književnosti baroknoga vremena." Svoje je zaključke potkrijepio analizom sadržaja molitvenika i usporedbom s drugim djelima ove vrste. "Raj duše je po sadržaju zbornik više časoslova, od kojih je najbogatiji stranicama marijanski časoslov." Posebnu pozornost zaslužile su Gospine litanije s više od stotinu zaziva, koje po sadržaju i podrijetlu nasljeđuju venecijanske litanije, pa pripadaju rijetkim primjerima predlauretanskih litanija. Gospin plač i veći dio marijanskih privatnih molitava, pak, "nemaju predložaka u latiničkim i glagoljskim hrvatskim molitvenicima", utvrdio je Hoško.

U drugome dijelu svojega teksta autor navodi podatke o svim glagoljskim, ćiriličkim i latiničkim rukopisnim i tiskanim hrvatskim časoslovima, od prvoga zapisa iz 1375. godine u

pariškome glagoljskome kodeksu sve do 18. stoljeća. Za povijest riječkoga tiska iz toga je niza najzanimljiviji *Oficij rimski modruškoga biskupa Šimuna Kožičića*. Riječ je o djelu tiskanom 1530. godine u Rijeci, gdje je u to vrijeme djelovala glagoljska tiskara, koja je izdala šest vrijednih glagoljskih knjiga.

Franjo Emanuel Hoško sažima svoju analizu: *Raj duše* je "posljednji u nizu srednjovjekovnih molitvenika i prvi u nizu molitvenika katoličke obnove; više je vezan uz one koji mu prethode, a onima koji ga slijede služi kao polazište i uzor".

Toliko o *Raju duše* i tada objavljenoj Hoškovoju analizi. Ali, autor tu nije stao. Veliko djelo hrvatske pisane baštine potiče ga stalno na nova čitanja. U ovoj knjizi - *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* - osim sustavnoga opisa prethodnika i nasljednika ovoga molitvenika, podsjećanja na sudbinu knjige u prethodnim stoljećima, Hoško je promatra i kao biblijski lekcionar, a u središtu zanimanja i dalje su mu *Marijini naslovi u Raju duše*. U Dešićevu je molitveniku Marija kraljica, duhovna majka i suotkupiteljica, a naročito se ističe kao zagovornica i posrednica. Izdvajaju se stihovi kojima se izriče istina Marijina bogomaterinstva ("od koje je Bog i človik rođen" ili "mati vječnoga Suca"), njezina djevičanstva ("vična diva") te posebno naš ljudski odnos prema njoj (naročito "utjeha nevoljnih" i "mati milosti"). Iz topline Dešićevih litanija i topline Hoškova pristupa vidi se da je obojici blizak stih o Mariji kao "radosti Božjoj".

I koliko god se dugo Hoško bavio *Rajem duše*, članak završava ne zaključkom koji daje neke finalne misli - nego *Zaključnim pitanjem*, koje vidi kao poticaj drugim istraživačima. A sam kreće u sljedećem velikom poglavlju u prikaz štovanja Marije u slavonskoj nabožnoj književnosti 18. stoljeća.

I na kraju samo naznake o preostala dva meni intrigantna poglavlja - ona o dobu obnovnoga katoličanstva ili katoličkoga prosvjetiteljstva i onoga o Marijanu Jaiću i njegovu djelu u 19. stoljeću, koje najbolje pokazuje nove okolnosti rada u ovome crkvenome redu.

Jozefinizam nije samo promicao cezaropapističko uređenje Crkve nego i program obnovnoga katoličanstva ili katoličkoga prosvjetiteljstva. Simplificirano, vrijeme je to koje su obilježile nužne promjene u životu i djelovanju Crkve, "sputane baroknim repertoarom pobožnosti i nedosljednim provođenjem nekih zasada Tridentskog koncila", kako piše u svojoj recenziji ove knjige recenzent Milan Šimunović. Hoško se dotiče prevodilačkoga djela Emerika Pavića - *Kratki nauci i tomačenja te Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga*, zatim molitvenika Marijana Lanosovića i propovijedi Bernardina Leakovića, a valja izdvojiti poglavlje naslovljeno *Zašto je Matija Petar Katančić preveo Bibliju?* Hoško analizira kulturno ozračje i složenost razloga zbog kojih se učenjak i pjesnik, enciklopedist Katančić prihvatio prijevoda *Svetoga pisma*, premda to nije smatrao svojom obvezom. Katančićev je prijevod *Svetoga pisma* objavljen u Budimu 1831. godine i prvi je tiskani

prijevod na hrvatski jezik. Naime, prije Katančića samo je Bartol Kašić preveo cjelovito *Sveto pismo*, ali je njegov prijevod ostao u rukopisu do prije nekoliko godina, dok su se ostali prevoditelji prihvaćali samo nekih dijelova.

O drugoj temi - Marijanu Jaiću i njegovu djelu - Hoško je već ranije objavio knjigu - *Marijan Jaić - obnovitelj među preporoditeljima* (Biblioteka Orijentacije, knj. 12, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1996.). U toj je knjizi predstavio Jaića kao kasnojozefinskoga autora, ozračje u kojemu je stvarao te najznačajnije prijevodne i autorske tekstove. Među njima je svakako i Jaićev prijevod klasičnoga djela kršćanske duhovne literature *De imitatione Christi* kasnosrednjovjekovnoga pisca Tome Kempenca. Djelo je na hrvatski jezik prevedeno više puta, od čega je prvi prijevod iz 1500. godine iz pera znamenitoga Marka Marulića. Slijedili su tiskani prijevodi - čakavski Anastazija Jurjevića, štokavski Bartola Kašića i kajkavski Franje Kovačića, a 1833. godine Marijan Jaić je "poslavončio" Kašićev prijevod, odnosno objavio u Budimu svoj prijevod na štokavskome ikavskome idiomu, na nov način raspoređujući gradivo četiriju Kempenčevih knjiga: *Thome od Kempah kanonika redovnog Od nasliđovanja Isukerstova knjige csetiri za vechu korist duhovnu bogoljubnih dusha u shlavonski jezic privedene s dopushtenjem streshinah*.

U ovoj se knjizi Hoško usmjerava prema Jaićevoj pjesmarici *Vinac*

bogoljubnih pisamah (Budim 1830.). Radi se o zbirci duhovnih pjesama, koju Hoško postavlja u odnos s njenim književnim izvorima i pretečama, među kojima su *Nauk kershtjanski* Antuna Kanižlića iz 1760. i *Bajska pjesmarica* Petra Lipovčevića iz 1806. godine, ali i s dvjema Jaićevim mlađim pjesmaricama - pjevnikom *Napivi bogoljubnih cerkvenih pisamah* (Budim 1850.) i njemačkom pjesmaricom *Sammlung katholischer Kirchengesänge* (Pest 1856.). Analizira sastav pjesmarica, utjecaje, ali i autorovo poznavanje glazbe i ljubav prema njoj.

Hoško predstavlja i sastav Jaićeva dvosveščanoga pastoralnog priručnika *Rucsna knjixica* (Budim 1837.) te njezin odnos prema starijoj istiotomnoj knjizi Emerika Pavića. U prvome dijelu knjižici je namjera pomoći dušobrižniku kada posjećuje bolesnika, osuđenika na smrt, ali i njihovu rodbinu. Drugi je svezak samo dijelom pastoralni priručnik iste namjene, ali je također i obrednik (s uputama za obrede krštenja, pričesti...), a dijelom i molitvenik (s naglaskom na molitvama za bolesnike).

U zaključku možemo reći da je ova knjiga osim povijesti franjevačkoga reda u kontinentalnoj Hrvatskoj, što kazuje naslov, i značajan prilog općoj hrvatskoj društvenoj i kulturnoj povijesti. Također valja naglasiti da autor nudi i relevantne informacije kroatistima - jezikoslovcima i povjesničarima hrvatke književnosti, te svakako potiče na daljnja istraživanja pastoralno-teoloških tekstova koja je u svojoj knjizi predstavio. Djela Antuna Bačića, Stjepana Vilova, Emerika Pavića, Đure Rapića, Josipa Paviševića, Blaža

Tadijanovića, Ivana Velikanovića,
Marijana Lanosovića, Bernardina
Leakovića, Matije Petra Katančića,

Marijana Jaića i drugih autora zaslužuju
suvremenu (re)valorizaciju.

Diana Stolac

UNUTARJEZIČNI I MEĐUJEZIČNI ASPEKT POREDBENE FRAZELOGIJE

Željka Fink-Arsovski, POREDBENA
FRAZELOGIJA: POGLED IZVANA I IZNUTRA,

(FF press, Zagreb 2002.)

Frazeologija kao jedna od mlađih lingvističkih disciplina, počela se iz leksikologije izdvajati tek sredinom proteklog stoljeća nakon objavljivanja pionirskog rada Viktora Vladimiroviča Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*. Brojni su teorijski radovi i rječnici u ruskoj lingvistici, a ubrzo i u ostalim slavenskim jezicima potpomogli emancipaciju frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. U Hrvatskoj se frazeologija počela proučavati početkom 70-ih godina. Primjenjujući ruske teorijske postavke na hrvatsku frazeologiju Antica Menac pokrenula je istraživanje frazeologije u hrvatskome jeziku i sa svojim suradnicima inaugurirala prepoznatljivu *Zagrebačku frazeološku školu*. Istaknuta i vrlo produktivna predstavница te škole rusistica je Željka Fink-Arsovski, autorica mnoštva priloga o komparativnoj, a u novije doba i kognitivnoj rusko-hrvatskoj frazeologiji. Za njezinu se knjigu *Poredbena frazeologija* s pravom može reći da je

prva knjiga o teoriji i praksi u frazeologiji suvremenoga hrvatskog jezika, jer su spoznaje o frazeologiji koja zaokuplja više hrvatskih lingvista dosad objavljivane u stručnim časopisima i zbornicima. Naslovu knjige *Poredbena frazeologija* imanentna je dvojnost, koju razrješava podnaslov - *pogled izvana i iznutra*. Priručnik obrađuje, naime, jedan frazeološki tip, tzv. poredbene frazeme, i kontrastira taj tip frazema u hrvatskome s odgovarajućim frazemima u ruskom jeziku.

U uvodnom dijelu knjige autorica definira višeznačni naziv frazeologije, kao lingvističke discipline koja se bavi ustaljenim izrazima čvrste strukture i frazeologije kao ukupnosti frazema raspoređenih prema različitim kriterijima: prema sastavnicama kojeg semantičkog polja (primjerice zoonimna i somatska frazeologija), prema podrijetlu i proširenosti uporabe (internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija), prema vremenskoj raslojenosti (arhaična frazeologija), prema područnoj